

УДК 371.72: 17.022 – 057.876

О. О. ЄЖОВА

**ПРОЕКТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ
ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-
ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Висвітлені теоретичні аспекти проектування педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ. Акцентовано увагу на педагогічних умовах, за умови системної реалізації яких можливе підвищення рівнів сформованості ціннісного ставлення до здоров'я в учнів вказаних закладів.

Ключові слова: педагогічна система, ціннісне ставлення до здоров'я, учні професійно-технічних навчальних закладів.

О. А. ЕЖОВА

**ПРОЕКТИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ
ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНОГО
ОТНОШЕНИЯ К ЗДОРОВЬЮ У УЧАЩИХСЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ**

В статье анализируются теоретические аспекты проектирования педагогической системы ценностного отношения к здоровью в учащихся ПТУЗ. Акцентировано внимание на педагогических условиях, при системной реализации которых возможно повышение уровней сформированности ценностного отношения к здоровью у учащихся указанных заведений.

Ключевые слова: педагогическая система, ценностное отношение к здоровью, учащиеся профессионально-технических учебных учреждений.

O. A. YEZHOVA

**DESIGNING PEDAGOGICAL SYSTEM OF THE FORMATION OF VALUE
ATTITUDE TO HEALTH IN STUDENTS OF VOCATIONAL EDUCATIONAL
ESTABLISHMENTS**

The article analyzes theoretical aspects of designing pedagogical system of the attitude to health value formation in PTEE. An attention to the educational condition is payed, if the system might increase the levels of formation attitudes to health in students of vocational educational establishments.

Keywords: pedagogical system, value attitude to health, students of PTEE.

За останні роки фізичне, душевне, психічне та соціальне здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) все більше непокоїть педагогів, психологів, лікарів. Помічено, що дані щорічних медичних оглядів цих учнів не відповідають реальному стану захворюваності та патологічної враженості серед них [3]. У професійно-технічній освіті отримує професію біля третини підлітків, які належать до соціально незахищених верств населення. Серед молоді 15–17 років, до якої належать і учні ПТНЗ, рівень поширення тютюнопаління, вживання алкогольних і наркотичних речовин, лихослів'я є одним із найвищих порівняно з іншими віковими верствами. Отже проблема збереження, зміцнення і формування

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

здоров'я учнів ПТНЗ є надзвичайно актуальною. Одним із перспективних шляхів її вирішення є формування в учнів ціннісного ставлення до свого здоров'я.

Для обґрунтування необхідності проектування педагогічної системи з формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ застосуємо образний приклад А. Моля про стан сучасної культури, в якому автор порівнює його з мозаїкою [9, с. 122–124]. За нашими дослідженнями, у ставленні до здоров'я у молодій людині також помітні мозаїчний характер: сукупність її знань про здоров'я характеризується випадковим і вибіркоким характером засвоєння [5, с. 218]. Лише у процесі життєдіяльності, методом спроб і помилок учень відкриває структурні зв'язки між знаннями, емоціями, відчуттями, діями і здоров'ям. Аналогічно тому, як вказує А. Моль щодо проблеми формування культури молоді людини, ми можемо помітити й стосовно ціннісного ставлення до здоров'я: воно формується не стільки в освітніх закладах, та в родині, а ціннісне ставлення переважно є результатом впливу величезних інформаційних потоків, випадкових за своєю суттю, які линуць із засобів масової комунікації (телебачення, Інтернету тощо).

На жаль, доводиться констатувати, що частка навчальних закладів у загальному обсязі освіти людини знижується вже протягом декількох десятиріч на фоні погіршення стану її фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я [7, с. 8]. Науково-практична організація діяльності, що спрямована на збереження, зміцнення і формування здоров'я в учнів ПТНЗ, передбачає створення впорядкованої педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я, з логічною структурою та процесом її здійснення.

З точки зору методології діяльність людини можна проектувати, конструювати, програмувати та управляти нею. Згідно з поглядами А. Новікова виконання будь-якої діяльності, а в нашому дослідженні – здоров'я спрямованої, можна розглядати у часі за наступними фазами:

- фаза проектування – результатом її є побудова моделі і планування її впровадження;
- технологічна фаза – результатом є впровадження, реалізація моделі;
- рефлексивна фаза – результатом цієї фази стає оцінювання реалізованої моделі та визначення або її подальшого корегування, або створення нового проекту [10].

Розглянемо питання проектування педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ. Спираючись на твердження В. Беспалька [1, с. 148–149], котрий стверджує, що будь-які процеси, які проходять у певних умовах, спільно з цими умовами, називаються системами, а системи, в яких відбуваються педагогічні процеси – педагогічними системами, можемо говорити про педагогічну систему формування ціннісного ставлення до здоров'я у ПТНЗ.

Педагогічна система формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів ПТНЗ обов'язково має враховувати суперечності, які існують у системі професійно-технічної освіти і стосуються виховання майбутнього кваліфікованого робітника. Серед головних суперечностей можна визначити наступні:

- між потребою суспільства в здоровій нації і реальним станом фізичного, духовного і соціального здоров'я населення, основну частину якого становлять кваліфіковані робітники;
- між еталонним здоровим способом життя, яке пред'являє суспільство, і способом життя особистості в реальних умовах;
- між результатами великої кількості розробок у сфері формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, навичок здорового способу життя, превентивного виховання в умовах дошкільної, загальноосвітньої та вищої професійної освіти і поодинокістю таких розробок для умов професійно-технічної освіти;
- між задекларованими життєвими цінностями та поведінкою більшості учнів ПТНЗ;
- між важливою роллю викладачів у формуванні в учнів ціннісного ставлення до власного здоров'я та їх непідготовленістю до цього процесу.

У навчальних закладах одночасно можуть існувати кілька взаємопов'язаних педагогічних систем з різними, але конкретними цілями і завданнями, які інтегровані до навчально-виховного процесу і спрямовані на досягнення загальної мети освіти. Відповідно до сучасних уявлень про загальну структуру таких педагогічних систем, то вони мають наступні складові: мету, педагогічні факторів і умови, діагностику, оцінювання і керування процесом, результат

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

педагогічної та навчальної діяльності та учасників – вихованців і педагогів. У процесі створення і дослідження педагогічних систем використовують їх проектування, в якому враховуються структура і функції педагогічної системи. Проектування у педагогічних дослідженнях здійснюється найчастіше методом моделювання.

Таким чином, **мета статті** полягає у розробці моделі педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ.

Актуальність побудови моделі формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ зумовлюється процесами модернізації професійно-технічної освіти [8], недостатньою розробленістю теоретико-методичних основ педагогічного моделювання процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я в умовах ПТНЗ, слабким рівнем методичного забезпечення здоров'яспрямованої діяльності педагогічного і учнівського колективів, сучасним станом здоров'я учнів ПТНЗ.

Педагогічній системі формування ціннісного ставлення до здоров'я властиві певні функції, що необхідні для її стабільного функціонування: навчальна, виховна, розвиваюча. Навчальна функція виражає спрямованість педагогічної системи на озброєння учнів сучасними знаннями, уміннями та навичками, необхідними їм для збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб під час виконання професійних обов'язків та в побуті. За суттю навчальна функція відповідає розвитку і формуванню когнітивного компонента ціннісного ставлення до здоров'я. Виховна функція означеної системи реалізується за умов, коли виховні впливи зумовлюють в особистості внутрішню позитивну реакцію (ставлення), спонукають її власну активність у роботі над собою, чинять на неї ефективну розвиваючу і формуючу дію [2, с. 58–60]. Спонука щодо здоров'я спрямованої діяльності виражає розвиток і формування ціннісно-мотиваційного компонента ціннісного ставлення до здоров'я. Розвиваюча функція педагогічної системи полягає у тому, що вона враховує розвиток особистості учня, зокрема у таких аспектах: а) через поетапний розвиток ставлення до здоров'я, що розглядається як психологічна складова особистості і ґрунтується на потребах і мотивах особистості; б) через розвиток пізнавальних здібностей; в) за рахунок того, що за основу формування ціннісного ставлення до здоров'я обрано діяльнісний підхід, при якому розвивається активна життєва позиція, яка виявляється не тільки у навчальній діяльності, а й в інших її видах; г) розвитку міжособистісних взаємин в навчальних групах. Необхідність здійснення вчинків для реалізації розвиваючої функції педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів відображає розвиток і формування діяльнісно-поведінкового компонента ставлення до здоров'я.

Розробка моделі педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ передбачає моделювання навчально-виховного процесу на основі наступних провідних елементів: мети, учнів, викладачів, педагогічних факторів і умов, діагностики, оцінювання і керування процесом формування ціннісного ставлення до здоров'я, результату діяльності. Будучи відкритою та організованою системою, педагогічна система формування ціннісного ставлення до здоров'я постійно зазнає впливу педагогічної системи професійної освіти, а та – впливу соціальної системи, в яку вона включена. Структурна модель педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ побудована на основі ціннісного, системного і діяльнісного та комплексного підходів і представлена на рис. 1.

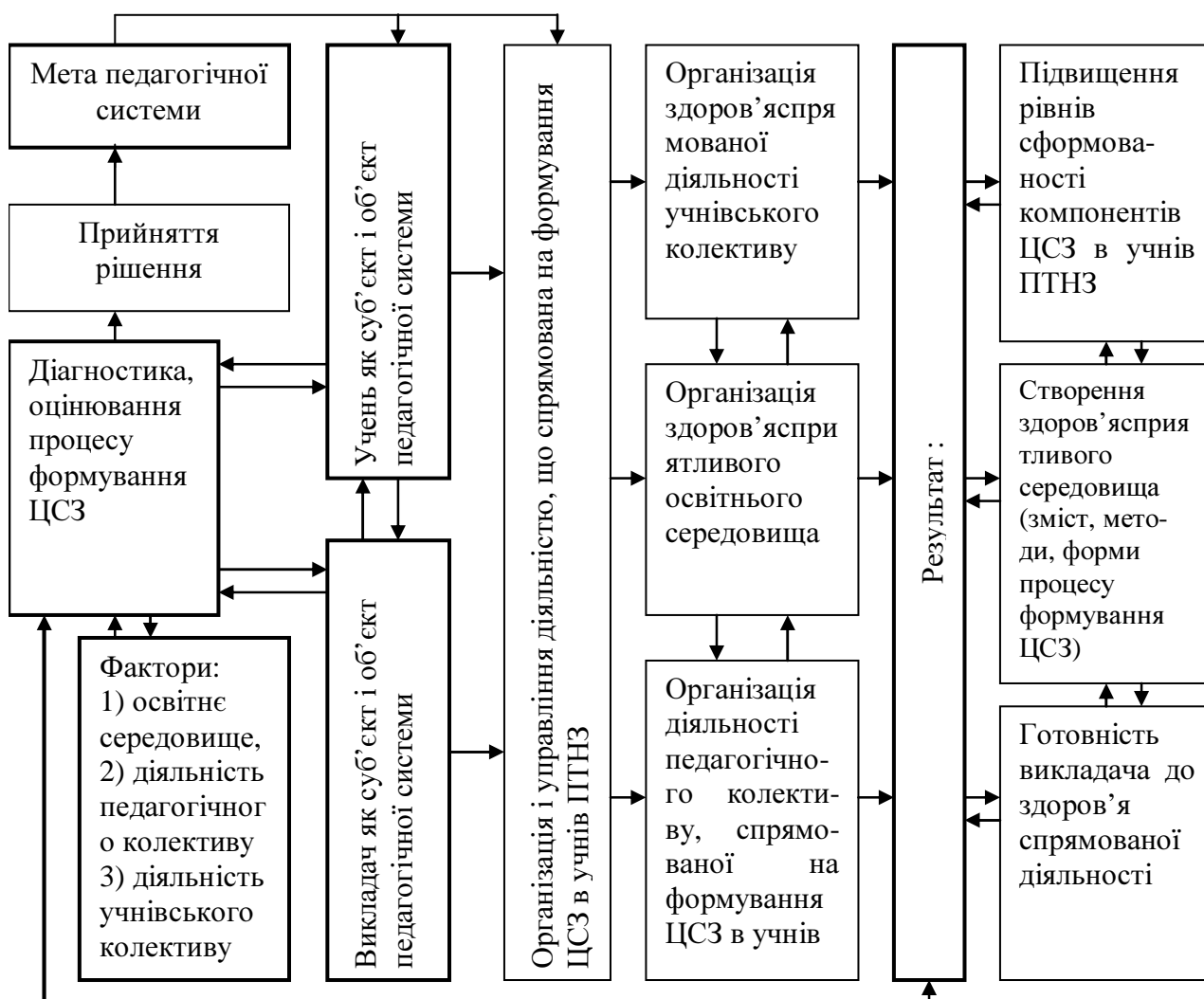

Рис. 1. Структурна модель педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів ПТНЗ.

Застосування ціннісного підходу до проектування всієї педагогічної системи формування ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ спрямовує систему відповідно до загальнолюдських цінностей. Використання системного підходу забезпечує ієрархічність побудованої моделі, чітке визначення кінцевої мети діяльності педагогічної системи; можливість розгляду процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я як цілісної системи та як сукупності елементів; виокремлення окремої структури та вивчення її зв'язків з іншими елементами педагогічної системи; утворення модулів в рамках педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я; врахування мінливості і варіативності в межах окремої структури педагогічної системи тощо.

Комплексний підхід дозволяє розглядати досліджувані об'єкти в єдності цілого і його частин. Спираючись на комплексний підхід, ми розглядаємо здоров'я як цілісне явище, котре складається із взаємопов'язаних складових – фізичного, духовного та соціального здоров'я, і тому підходимо до проблеми формування ціннісного ставлення до здоров'я як комплексного явища.

Врахування припущення О. Леонтьєва, що формування будь-якого психічного утворення відбувається тільки в діяльності, обумовлює необхідність застосування діяльнісного підходу під час проектування і функціонування всієї педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я. Принципи діяльнісного підходу спрямовують усю педагогічну систему,

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

в тому числі і засоби здійснення педагогічного процесу, на організацію здоров'яспрямованої діяльності, передусім, учнів ПТНЗ.

У побудові структурної моделі педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ враховані принципи усіх вищезазначених підходів, зокрема, принципи гуманізації, природовідповідності, культуровідповідності, системності, свободи вибору, які допомагають посилити дієвість даної педагогічної системи.

У проведених нами дослідженнях встановлено, що в учнів ПТНЗ переважають низький та нижчий за середній рівні сформованості ціннісного ставлення до здоров'я [6]. Тому метою педагогічної системи визначено підвищення рівнів сформованості ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ (мінімум на один рівень).

Відповідно до мети, діяльність учасників навчально-виховного процесу спрямовується на діагностику рівнів сформованості ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ, оцінювання факторів у контексті умов педагогічної системи, створення необхідних педагогічних умов для формування ціннісного ставлення до здоров'я, досягнення результатів, які відповідають поставленій меті. Діагностика, оцінювання та керування процесом формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів здійснюється протягом усього періоду функціонування педагогічної системи для систематичної роботи та своєчасної корекції здоров'яспрямованої діяльності учасників навчально-виховного процесу.

Мета структурної моделі педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ реалізується у змісті процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я, який передбачає:

– різні напрями – 1) валеологізацію загальноосвітніх та професійно орієнтованих предметів, 2) розробку і впровадження спецкурсу «Здоровий спосіб життя», 3) спрямування змісту виховної позаурочної роботи на формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ;

– різні форми і методи навчально-виховної здоров'яспрямованої діяльності.

Діяльність учнів у ПТНЗ здійснюється в різних формах, вибір яких залежить від мети, завдань, кількості учнів, місця і часу проведення, технологічного забезпечення тощо. У процесі формування ціннісного ставлення до здоров'я використовуються різні форми навчання і виховання: виховні години, тренінгові уроки (заняття), консультування, лекції фахівців, відеоклуб, молодіжні акції, спортивні змагання, тематичні свята тощо. Урізноманітнення форм організації процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я забезпечує підтримку інтересу до проблем збереження здоров'я людини, мотивації учнів до участі в процесі формування ціннісного ставлення до здоров'я, дотримання провідних принципів цієї педагогічної системи.

Під педагогічними методами розуміється «спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розглядуваного об'єкта»; під методами виховання – «сукупність найбільш загальних способів розв'язання виховних завдань і здійснення виховних взаємодій, способів взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованих на досягнення цілей виховання; сукупність специфічних способів і прийомів виховної роботи, які використовуються в процесі формування особистісних якостей учнів для розвитку їхньої свідомості, мотиваційної сфери й потреб, для вироблення навичок і звичок поведінки і діяльності, а також корекції і вдосконалення» [2, с. 205–206].

Використання активних та інтерактивних методів навчання і виховання сприяє залученню всіх учнів ПТНЗ до здоров'яспрямованої діяльності, подальшому формуванню всіх компонентів ціннісного ставлення до здоров'я. Постійна взаємодія учнів між собою, взаємодія учнів і викладачів ПТНЗ у процесі формування ціннісного ставлення до здоров'я дозволяє учням як самореалізовуватися, так і систематично виконувати самоаналіз стану власного здоров'я і впливу вчинків на своє здоров'я (рефлексію).

Орієнтуючись на погляди і напрацювання вітчизняних науковців, для вибору методів здоров'яспрямованої діяльності ми спиралися на класифікацію методів за ознакою проблемності: ситуативні, дискусійні, пошукові, лекційні, асоціативні, ігрові, проектні, рефлексивні. Також враховували поширену класифікацію методів виховання за їх функцією у формуванні особистості: методи формування свідомості (бесіда, лекція, дискусія, метод

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

прикладу), методи формування суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, вправління, привчання, доручення), стимулювання діяльності й поведінки (змагання, заохочення, покарання), контролю та аналізу ефективності виховання (педагогічне спостереження, бесіда, опитування, аналіз результатів діяльності). Методи виховання за їх функцією у формуванні особистості використовуються комплексно і систематично. Найбільш дієвими методами за ознакою проблемності у процесі формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ вважаємо ситуативні, дискусійні та рефлексивні. Вони допомагають включитися кожному учневі у здоров'яспрямовану діяльність, висловити свої думки, порівняти їх з думками своїх однолітків, викладачів, проаналізувати наслідки вчинків різних людей і найголовніше – своїх.

Провідними педагогічними факторами педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я визначені: освітнє середовище, діяльність педагогічного і учнівського колективу ПТНЗ.

Для кожного фактора необхідне створення педагогічних умов, які сприяють успішному функціонуванню педагогічної системи. Такими умовами щодо створення здоров'ясприятливого освітнього середовища є:

- наявність мінімальної кількості приміщень для здоров'яспрямованої діяльності (навчальний кабінет або тренінгова кімната, актовий зал, спортивний зал, їдальня, стадіон, медичний кабінет);

- облаштування приміщень відповідним обладнанням і устаткуванням (стенди, плакати здоров'язберігаючої спрямованості, спортивні снаряди та спортивне обладнання для проведення фізкультурно-оздоровчої діяльності на уроках, секційних тренуваннях, позаурочних і позанавчальних спортивних заходах, мультимедійний комплекс, Інтернет-ресурси, відеобібліотека тощо);

- валеологізація загальноосвітніх та професійно орієнтованих предметів;

- проведення спецкурсу, присвяченого питанням збереження і зміцнення здоров'я людини, її способу життя;

- використання активних та інтерактивних методів навчання на тренінгових уроках спецкурсу;

- наявність демократичних взаємовідносин між учнівським та педагогічним колективами ПТНЗ.

Організація діяльності педагогічного колективу, спрямованої на формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ вимагає дотримання наступних умов:

- психологічна готовність педагогів до здоров'яспрямованої діяльності в ПТНЗ, яка необхідна для утворення мотивації;

- відповідна методична підготовка педагогічного колективу (застосування активних та інтерактивних методів навчання і виховання, систематичний контроль за способом життя учнів, застосування методів заохочення, стимуляції навичок здоров'язберігаючої поведінки і покарання за порушення традицій і правил внутрішнього розпорядку ПТНЗ, достатній рівень знань щодо проблем збереження здоров'я і формування ціннісного ставлення до здоров'я, вміння і навички інформаційно-комп'ютерних технологій);

- власний приклад у дотриманні здорового способу життя.

У діяльності учнівського колективу ПТНЗ потрібно забезпечити:

- зростання інтересу учнів до проблем здоров'я людини;

- сформувати мотивацію учнів для участі у різних позаурочних і позанавчальних заходах, спрямованих на формування ціннісного ставлення до здоров'я;

- спрямувати діяльність учнівського самоврядування на процес формування ціннісного ставлення до здоров'я;

- підтримувати ініціативність і активність учнів щодо їх здоров'яспрямованої діяльності.

Досягнення результату реалізації структурної моделі педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я оцінюється у змінах рівнів його сформованості в учнів ПТНЗ. Опосередкованими індикаторами ефективності впровадження цієї моделі педагогічної системи можуть слугувати:

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

- просторово-предметна достатність для організації і проведення здоров'яспрямованої діяльності ПТНЗ;
 - насичення змісту загальноосвітніх та професійно орієнтованих предметів інформацією, що стосується збереження, зміцнення, відтворення і передачі здоров'я;
 - наявність спецкурсу (факультативу), присвяченого проблемам здоров'я та способу життя;
 - кількість педагогів, які мають відповідну психологічну і методичну підготовку до проведення здоров'яспрямованої діяльності;
 - динаміка проявів показників, характеристик, навичок різних елементів здорового способу життя учнями і педагогами;
 - динаміка інтересу та зацікавленості учнів до проблем здоров'я людини;
 - динаміка кількості учнів, що займаються в позаурочний час у гуртках, секціях, на факультативах;
 - рівень активності учнів у процесі організації та проведенні заходів, спрямованих на формування ціннісного ставлення до здоров'я;
 - кількість учнів-волонтерів для організації і проведення заходів, спрямованих на формування ціннісного ставлення до здоров'я;
 - залучення різних фахівців до здоров'яспрямованої діяльності в ПТНЗ.
- Вважаємо, що запропонована структурна модель процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я є дієвою лише за умови системної реалізації педагогічних умов її функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем: проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающих систем / В. П. Беспалько. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1977. – 304 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Даниленко Г. М. Інформація про науково-дослідні роботи Інституту охорони здоров'я дітей та підлітків АМН України «Розробити психогігієнічні заходи щодо збереження здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів (01.2009–12.2011)» // Г.М.Даниленко. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://iozdp.ic.kharkov.ua/ukr/index.php?menu=7&start=50120>
4. Єжова О. О. Визначення рівня сформованості ціннісного ставлення до здоров'я учнівської молоді / О. О. Єжова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – № 5. – С.155–164.
5. Єжова О. О. Змістові аспекти спецкурсу «Здоровий спосіб життя» для системи професійно-технічної освіти / О. О. Єжова // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – Глухів: ГДПУ, 2008. – Вип. 11. – С. 217–220.
6. Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я як проблема професійної освіти / О. О. Єжова // Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2008. – Вип. 47. – С. 172–175.
7. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник МОН України. – 1996. – № 13. – С. 2–14.
8. Концепція розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010-2020pp.). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/prof-tech>
9. Моль А. Социодинамика культуры / Абраам Моль – М.: Прогресс, 1973, – 406 с.
10. Новиков А. М. О предмете и структуре методологии / А. М. Новиков, Д. А. Новиков [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: http://www.methodolog.ru/artikle/method_a.pdf